

ETIKA KRITIKE ETIČKOG

ODGOVOR NA JEDNU NEOSNOVANU KRITIKU I U VEZI S TIM

U „Gledištima“ br. 7. 1963. godine objavljen je moj napis pod naslovom „Razmišljanja o odnosu politike prema kulturi i umetnosti“. To je u stvari konačna autorizacija mog priloga diskusiji na Trećem stražilovskom susretu. Ja koji sam u ovom napisu kritikovao i energično se zalagao za pravu na kritiku i stvaralačku borbu mišljenja, po prostoj logici stvari, nikako nemam pravo i moralnog osnova da ustajem i praskam protiv kritike tih i svih ostalih mojih stavova, pa čak i onda kada je ta kritika oštra. Naprotiv, na nju bih morao gledati kao na realizaciju onoga za što sam se i sam zalagao. Ova moja stroga principijelnost uskoro je stavljena na iskušenje. Predamnom je, naime, oštar napad na moj, maločas pomenuti napis. Ovaj napad je objavljen pod naslovom „Politika, estetika i etika“ u „Ekonomskoj politici“ br. 602, od 12. oktobra 1963. godine, u rubrici „Iz drugog ugla“, a da je taj drugi ugo zaista krivi ugo, i nešto više od toga, ređovi koji niže slede imaju za cilj da to jasno i pokažu.

Ali odmah da kažem, oštrina ovog napada, pa čak i ironija kojima je prozeta, nikako nisu razlog zbog kojeg sam se, nakon dugog kolebanja, odlučio daipak odgovorim na njega. Glavni razlog, međutim, je u tome što se ovde radi o eklatantnom primeru koji ukazuje na rastuću tendenciju da se u našoj javnosti odneguje i afirmiše takva kritika koja za pozadinu ima sve drugo više nego stvarnu želju da se doprinese konstruktivnom rasčlavanju spornih pitanja i negovanju stvaralačke borbe mišljenja, što je, valjda, prava funkcija kritike, i u kom vidu ona jedino može predstavljati elementarnog napreda. Da bi se kritika odnosno polemika zaista afirmisala kao takva i da bi mogla služiti na čast svojim autorima, čak i bez obzira da li su u pravu u pogledu stava koji zastupaju, onda se u njoj mora strijbovati i poštovati bar nekoliko elementarnih, već tradicionalnih, pretpostavki, koje su motorne te na njih nema smisla izričito ukazivati. Pa ipak, nažalost, ovom prilikom isprovociran da ukazem na jednu od njih, tj. na poštovanje bar minimuma etičkih principa budući da je polemika i sasvim određeni vid odnosa među ljudima. Moram da priznam, moj kritičar ovu pretpostavku sasvim dobro zna (druga je stvar da li zna kako se njoj udovoljava) i na tom planu, nakon „stručne“ analize mog napisa, mene upravo i diskvalifikuje. U zaključku njegovog napisa doslovno stoji: „Duretićem se diskutija u ovom slučaju ne može voditi ni o politici niti, pak, o estetici, već samo o etici diskutije“. Iza ove, kao što se vidi, prilično oštre kvalifikacije, verovatno li ne, ne stoji ni jedno ime što nam svakako već ponešto govori o etičkom izgledu njenog autora.

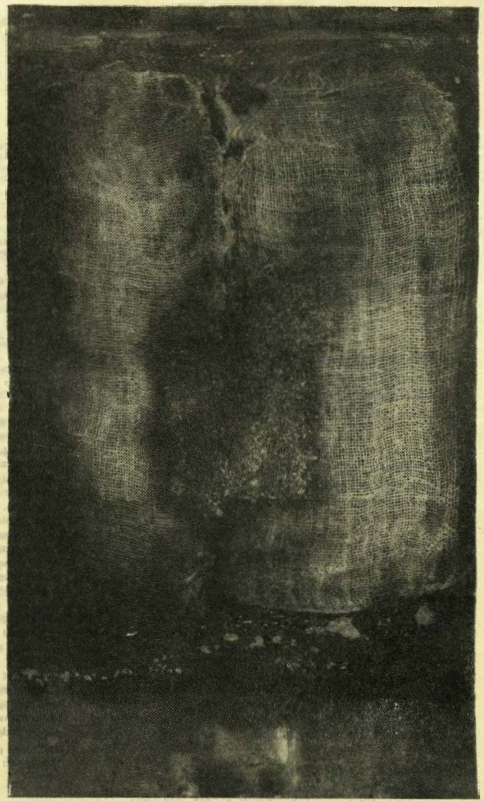
Sudovi i predrasude. „Dobar je običaj, međutim, da se o jednom skupu kao celini ne govori dok se ne dobije na vid sveto ono što je na tom skupu rečeno i to redigovano i sloberano, što će reći zrelo ocenjeno.“ — kaže negde odmah u početku svoga napisa moj anonimni kritičar Dobar neki običaj, zar ne? Još kad bismo samo ubodićaj, da taj „dobar običaj“ i poštuje-mo.

Treći stražilovski susret, na žalost, nije imao tu sreću da bude zaštićen ovom zaista dobrim običajem. Od njega se veliki deo javnosti unapred prosto ogradio, a dnevna štampa i listovi su ga, sem nekih izuzetaka, jednostavno ignorisali odbivši da pošalju svoje dopisnike koji bi „iz prve ruke“ obavestavali svoje čitaoce o njegovom radu. Pa ipak malo je bilo onih listova koji nisu hitro reagovali na Susret sa već formiranim sopstvenim sudovima (uglavnom negativnim) o njegovom radu i njegovoj konstruktivnosti. „Književnim novinama“ naprimer, za izgradnju sopstvene ocene Susreta, bio je dovoljan, jedan, inače već demantovani osvrt na rad Susreta objavljen u listu „Komunist“. Reč je, dakako, ovde o već unapred sročnim sudovima, u koje je, da bi se osvedočilo „ingenioznost“ predviđanje njihovih tvora, dovoljno, kako-tako, ugurati poneki ogojeni citat ili prosto izdvojiti jedan od prirodnog mnoštva stavova što su se tako mogli čuti i njime javnosti predstaviti skup. A tako gde se izgleda dovoljno ubedljivo mi to, tamo je moguće malo zažmuriti i uz malo nasilje i prekrivanje nepošteni tekst dovesti u „red“. Ne radi li se ovde o predrasudama, o štetnim predrasudama prema skupovima ovakve vrste? Kažem skupovima stoga, što moj anonimni kritičar, tek onako uzgred i s primernom nonšalancijom udara nogom i u napore nekih drugih skupova. „Pojedine ideje, stavovi i recepti“ kaže on, „sa Stražilovskog susreta identični su pojedinim shvatanjima što su se mogli čuti na bleđskom sastanku filozofa, u debati povodom zagrebačkog festivala moderne muzike, ili na beogradskom sastanku jedne grupe slikara i vajara.“ Bleđsko savetovanje filozofa, međutim, raspravljalo je o isprovociran i odojstvo da je on morao prosto otvoreno da prizna da zbog njih krši i, gore pomenuti, „dobar običaj“. „Dobar običaj se krši ne toliko zbog Duređevičeve osnovne teze...“ Dakle, on kroz moje stavove ipak sudi o celom Stražilovskom susretu — to je zaista veoma neprijatna stvar, za mene.

Teoriju otuđenja politike nizam „izmislio“ ja, već Marks — on je „kriv“. Moj anonimni kritičar ne ustaje „toliko“, kako i sam kaže protiv moje teze, da „odnos politike i kulture, a umetnosti posebno, istorijski gledano, karakteristično“ ali, ne nalazeći snage da s njom polemise, za svaki slučaj, implicite izražava sve rezerve prema njoj. On stoga hrabro polazi u pohod na utamanjivanje argumenata i obezvređivanje metoda kojima ja ovu tezu pokušavam da branim. On se prosto zgražava nad činjenicom, da sam ja pribavio sebi toliko smelosti da politiku okvalifikujem kao oblik otuđenja od društva. Njemu njegov mali autencenzorski mehanizam nikako, izgleda, ne dopušta da pojmi da se o politici mogu govoriti čak i tako „sramotne“ stvari. Kako li je tek u sklopu ovakve svoje logike, moj

anonimni kritičar progutao marksističku tezu o državi kao nužnom zlu i o nužnosti njenog odumiranja, ukoliko je, naravno, shvatio državu kao središte političkih procesa u društvu. Zaboravljajući da celo ima dve polovine, moj anonimni kritičar lako previda ili prosto namerno zaoblazi drugi, čak već deo mog teksta. Ovaj deo teksta je sam ceo posvetio nekim našim iskustvima praktičnog ostvarivanja principa demokratizacije politike i ukazao, tako kako sam ih i ja sagledao, na perspektive i neke probleme ove radikalne promene politike kroz proces njenog realnog humaniziranja. S avsim prirodno sam stoga došao do zaključka o mogućem izglavljanju sukoba između politike jedne strane i kulture odnosno kulturnog vremena i umetnosti s druge strane, pritom ukazujući na neke probleme praktičnog ostvarivanja ove ideje — ponavljam, tako kako sam ih ja sagledao. Moj anonimni kritičar sve to previda, a previda i to, da sam ja ne na jednom, već na čitavom nizu mesta u tekstu izričito ukazao i na dugi vid politike, vid njene pozitivne afirmacije u društvu i njenog zadujujućeg dejstva. On prosto hoće da mu se prizna da politika jednom reju, nije oblik otuđenja i kao da pritom i ne stoji da meni time u svom misaonom i obrazovnom meteu pripisuje originalnost koja mi na žalost, ne pripada. Tu bi stvar on kao što je opšte poznato morao raspraviti, ne sa mnom već s Marksom, ali, kako meni izgleda, ovu svoju ambiciju moj anonimni kritičar neće moći zadovoljiti u jednom malom kalkulativno-lukrativnom pamfletu, a i da ne pominjem neke duge ozbiljne uslove.

Egzibicija u ime etičke sledići sreć koji sam počinio prema tvrdnji mog anonimnog kritičara sastoji se u tome, što sam, bezobrazno citirajući Marks, pozivostvo političara i birokratu. Da bi svojim čitaocima bio što ubedljiviji, on će, opet u ime etike, pribeci pravom nasilju nad smislom mojih reči i preturanju rečenica u mom tekstu kako bi ih što eklatantnije potvori na svoj logički trošnet. Pritom će on, kao što će se videti, potpuno ignorisati i to, da se ja za označavanje političara služim terminom političara, a za označavanje birokratizovanog političara terminom birokratizovani političar, pozivajući se pritom na Marksovu ocenu birokrate, da bih ukazao na njegova birokratska svojstva. Da bih učinio izlišnim svaki dalji komentar i da bi izgledalo sve do kraja jasno, priden sam da doslovno prenesem u „Gledišta“ br. 7/63, str. 38, upravo ove rečenice koje su predmet hirurške intervencije mog anonimnog kritičara: „U toj tački poveraću se nad društvom, politika je već vezala za sebe veoma brojnu, „svezajuću“ grupu ljudi, po pravilu hijerarhijski među sobom organizovanih, kojima je profesija bavljenje politikom i demonstriranje političke vlasti u društvu. Međutim, o vaka sv (povukao u ovom tekstu autor) političar je u tom i takvom svom otuđenju sasvim zadovoljan, jer mu ono obezbeđuje neslućenu dodatnu moć, čvrste društvene pozicije, velike materijalne privilegije, ugled i slične ovomenalske pogodnosti. Upramotne stoga, on nikada sam po sebi ne teži promeni svog položaja u

društvu niti bilo kakvim sušanskim društvenim promenama, u kojima bi mogao, eventualno, i sam da iščezne. Otuda je on (dakle on — birokratizovani političar, a ne kao što moj anonimni kritičar interpretira on političar) u principu opterećen tradicionalizmom, dogmatizmom i konzervativizmom.

Nadohvat ču prosto istrgnuti dve formulacije iz tog dela teksta: „...Otuda, najzad, postaje objašnjiva i ona činuda, ne reka, spremnost umetnika da se sa beskončanom samopogorom angažuje za ostvarenje jedne ideje ili političkog programa partije kojoj pripada, a da istovremeno u samom stvaralačkom činu ne bude rob te ideje, pogotovu ukoliko je praktično ostvarivanje te ideje već pokazano i svoje ružno nalije.“ ...„Da zaključim, najzad, ostajući doledan svemu do sada rečenom, da u metničko delo pa i sam stvaralački čin ne isključuje prisustvo ideološkog faktora, po prostoj logici po kojoj ne isključuje ni prisustvo društvene stvarnosti uopšte, ali on ovde boravi u specifičnom izmenjenom vidu, čak fragmentarno, dok je njegova podudarnost sa stvaralačkim činom puka slučajnost, mada možda ne i suviše reka, no u svakom slučaju nikada nije a priori data.“

O tome kako se vrši analiza autentičnosti umetničkog doživljaja i čiste stvaralačkog čina, ja zaista nigde u tekstu i nisam izričito govorio, ali u svakom slučaju ni na kraj pameti ni nije palo da obaomim estetsku analizu, već naprotiv. Pošto je reč o umetnosti, estetska analiza se ovde valjda pretpostavlja; i to ona prevashodno. Ne misli li moj anonimni kritičar, da se ova analiza može izvršiti lakomom ili laktodenzimetrom. Sigurno je da se to ne može učiniti; i o tome suditi ni u svakoj deklarisanja umetnika o svojoj iskrenosti; jer, kao što smo videli i moj se anonimni kritičar deklarirao kao poštovatelj etičkih principa, pa smo analizom koja se u ovakvim prilikama pretpostavlja došli do njegovog pravog etičkog izgleda.

EKONOMSKA POLITIKA je u dva navrata pisala o Trećem stražilovskom susretu, a pošto su oba svrta izšla u vreme kad je 60-ih broj POLJA, posećen Susretu, već bio u štampi, nije nam bilo moguće da im kao druge napise iz naše štampe, prenesemo. U ovom broju objavljujemo tekst Jagoša Duređića koji se bavi megalomanijskim i argumentima napisa EKONOMSKA POLITIKA o Stražilovskom susretu i pojedinim diskusijama na njemu. Ovaj tekst, objavljen u EKONOMSKOJ POLITICI ne sasvim na odgovarajući način, potrebno je bilo po našem mišljenju objaviti u POLJIMA i zbog toga što on govori istovremeno i o tome kako se ponekad u nas zna pisati o raznim problemima ili događajima bez prave obaveštenosti i argumenata.